

מיחוי גדול מזה! שכיון שהאשה שחטה בעצמה, גילתה בזאת שאין דעתה לצאת בשל בעלה.

שנינו במשנה: **עבד של שני שותפין לא יאכל משל שניהם.**

רמי ליה רב עינא סבא לרב נחמן:

תנן: **עבד של שני שותפין לא יאכל משל שניהם.**

והתניא: עבד של שני שותפין "רצה מזה אוכל רצה מזה אוכל".

והרי המשנה והברייתא סותרים זו לזו!

אמר ליה רב נחמן: **עינא סבא!**

ואמרי לה — יש אומרים שכך קרא לו רב נחמן: **"פתיא אוכמא"**! כלי חרס שחור — כינוי לתלמידי חכמים שדרכם להצטער על לימוד תורה ואינם מכבסים בגדיהם. [רש"י עבודה זרה טז ב].

מיני ומנך תסתיים שמעתתא, על ידי קושיתך ותירוץך שאתרץ לך תצא השמועה [ההלכה הפסוקה].

שכך צריך לומר: **מתניתין** [שעבד של שני שותפין לא יאכל משל שניהם], מדברת

בדקפדי. שכל אחד מהשותפין מקפיד שלא להנות משל חבירו. לכן העבד לא יאכול לאכול אצל האחד, מפני שחבירו מקפיד על חלקו שלא יהנה מפסח שאינו שלו.

בריייתא [שרצה מזה אוכל רצה מזה אוכל] מדברת **דלא קפדי אהרדי**. שאין השותפין מקפידים אם יהנה אחד מהם מחבירו. וניחא לכל אחד מהם שיאכל העבד במקום שירצה (5).

שנינו במשנה: **מי שהציו עבד וחציו בן חורין לא יאכל משל רבו.**

ודייקנין מהמשנה: **משל רבו הוא דלא יאכל**. ומשמע מזה — **אבל משל עצמו יאכל!**

ומקשינן: **והא תניא: לא יאכל לא משלו ולא משל רבו!**

ומתריצין: **לא קשיא. כאן בברייתא כמשנה ראשונה. ואילו כאן המשנה כמשנה אחרונה. ומפרש והולך:**

דתנן: [גיטין מא א] **"מי שהציו עבד וחציו בן חורין, עובד את רבו יום אחד ואת עצמו יום אחד. דברי בית הלל.**

בית שמאי אומרים [לבית הלל]: **תקנתם את רבו שאינו מפסיד כלום מן הראוי לו. ואילו את עצמו לא תיקנתם!**

השי יגנוב את העבד, ולכן אינו רוצה שיאכל אצל רעהו שלא יתרגל אליו.

ומדברי הר"ח נראה ש"קפדי אהרדי" היינו שכל אחד מקפיד שלא יהנה חבירו ממנו. ועיין בתוספות שכתבו שאי אפשר לפרש את הגמרא כן. [ועיין היטב בלשון הר"ח. שהוסיף גם שמקפיד שלא ישמש לזה יותר ממנו].

כן אינו שוחט עליהם אלא מדעתם! ולכאורה צריך לומר שעבדו ושפחתו הכנעניים הם ממונו כשורו וחמורו. ואולי גם רש"י התכוין לזה ולשון רש"י צריך עיון.

5. כך פירשו רש"י והתוספות. והרמב"ם מפרש דקפדי אהרדי היינו שכל אחד מהם חושש שמא

ולפיכך: למשנה ראשונה שעובד את רבו יום אחד ואת עצמו יום אחד הרי זה כעבד של שני שותפין שאינו אוכל משל שניהם [בזמן שמקפידים זה על זה, כדלעיל].

ואילו למשנה אחרונה כיון שכופין את רבו לשחררו, הרי הוא כבן חורין כבר מעכשיו, ואוכל משל עצמו.⁽¹⁾

מתניתין:

האומר לעבדו "צא ושחוט עלי את הפסח", ולא אמר לו אם רוצה בגדי או בטלה.

אם שחט העבד גדי — יאכל. ואם שחט טלה — יאכל.

שחט העבד גדי וטלה, יאכל האדון מן זה שנשחט הראשון, והשני ישרף.

אמר לעבדו שחוט לי גדי, או שאמר לו שחוט לי טלה, והעבד שכח מה אמר לו רבו.

כיצד יעשה?

ישחט טלה וגדי. ויאמר לפני השחיטה: אם גדי אמר לי רבי — גדי שלו, וטלה יהיה עבור קרבן פסח שלי. [ובגמרא מפורש איך יכול העבד לומר טלה שלי. הרי מה שקנה עבד קנה רבו, נמצא שאין הטלה ממונו].

שהרי לישא שפחה אינו יכול אף על פי שעבד מותר בשפחה, שכבר חציו בן חורין. וישראל אסור בשפחה [שנאמר בדברים כג "לא יהיה קדש בבני ישראל", ומתרגם אונקלוס שלא יקח ישראל שפחה, שאין קידושין תופסים בה, ובעילתה בעילת זנות].

וגם לישא בת חורין אינו יכול, אף על פי שחציו בן חורין, מפני שעדיין חציו עבד, ואסור לבת חורין להנשא לעבד.

אם כך יבטל מפריה ורביה?!

והלא לא נברא העולם אלא לפריה ורביה. שנאמר [בישעיה מה]: "לא תוהו בראה לשבת יצרה"! הקדוש ברוך הוא יצר את העולם שיתיישב על ידי פריה ורביה!

אלא, לכן אמרו בית שמאי: מפני תיקון העולם [שיתיישב על ידי פריה ורביה] כופין את רבו. ועושה אותו בן חורין על ידי גט שחרור. והעבד כותב לרבו שטר התחייבות על חצי דמיו, שמתחייב לשלם את דמי חלקו של האדון לאחר זמן כשתשיג ידו.

וחזרו בית הלל להורות כבית שמאי.

נמצא: שבתחילה סברו בית הלל שאין כופין את רבו לשחררו — ולזה קראו בגמרא משנה ראשונה. ולבסוף חזרו בהם בית הלל, והורו כבית שמאי שכופין את רבו לשחררו — ולזה קראו בגמרא משנה אחרונה.

יתבטל ממצות הפסח, ואילו למשנה אחרונה, אדרבה, כדי שלא יתעכב האדון מלשחררו, אומרים לאדון מהר לשחררו כדי שלא ימנע מעשיית הפסח. ולכן לא התירו לעבד לאכול משל עצמו. כסף משנה.

1. הרמב"ם פסק שאינו אוכל לא משל רבו ולא משל עצמו. אף על פי שהלכה כמשנה אחרונה שכופין את רבו. ופירש רבנו אברהם בן הרמב"ם שלדעת הרמב"ם למשנה ראשונה תיקנו חכמים שיאכל משל עצמו כדי שלא

יאכל, אף על גב דרגיל האדון כל שנה בטלה. וכן שחט טלה יאכל, אף על גב דרגיל בגדי. והמשנה מחדשת שאין אומרים שהאדון מקפיד שישחט לו העבד את מה שרגיל. אלא כיון שלא פירש לעבד מה רוצה, אנו אומרים שסמך על דעת העבד.

שנינו במשנה: **והא תניא: אין נמנין על שני פסחים כאחד** על מנת שיאכל אחר כך מאיזה מהם שירצה. מפני שהברייתא סוברת "אין ברירה". ואף על פי שבשעת אכילה רוצה לאכול מן האחד, שמא בשעת השחיטה לא היה בדעתו על זה. ואסור לו לאכול.

ואם כן קשה: עבד שהמנה את רבו על שני פסחים, איך יאכל הרב מן הראשון? (3)

ומתריצין: **מתניתין במלך ומלכה** שיש להם הרבה מעדנים, ולא אכפת להם אם יאכלו גדי או טלה. וכיון שאינם מקפידים בכך, בראשון יצאו ידי חובתם, ואוכלים ממנו, והשני בחנם נשחט. (4)

והתניא כך יש להוכיח גם מדברי הברייתא: **אין נמנין על שני פסחים כאחד. ומעשה במלך ומלכה שאמרו לעבדיהם צאו ושחטו עלינו את הפסח, ויצאו ושחטו עליהן שני פסחים.**

ואם טלה אמר לי רבי — הטלה שלו, וגדי שלי.

ואם אחרי שכבר שחט את שניהם (2) **שכח רבו מזה אמר לו,**

שניהם יצאו לבית השריפה, שהרי אין ידוע איזה מהם שייך לרב, ואיזה שייך לעבד. ואין הפסח נאכל אלא למנויו.

ואף על פי שיוצאים לבית השריפה, **פטורין מלעשות פסח שני**, שהרי השחיטה והזריקה נעשו כדין — הגדי עבור אחד מהם, והטלה עבור השני, וכלפי שמיא גליא לשם מי היה כל אחד. לכן יצאו ידי חובתם בהקרבת הפסח.

גמרא:

שנינו בתחילת המשנה האומר לעבדו צא ושחוט עלי את הפסח, שחט גדי יאכל, שחט טלה יאכל.

ומקשינן: **פשיטא!** שהרי הרב לא הקפיד מה ישחט.

ומתריצין: כך כוונת המשנה — **שחט גדי**

ותירצו התוספות שמהמשנה משמע שאוכל ממי שנשחט ראשון, אף על פי שהמנה עליו לבסוף.

ולפי דבריהם תירוץ הגמרא דלקמן תמוה. שפת אמת. ועייני שם.

4. הרמב"ם [בפרק ג הלכה א] מפרש שמלך ומלכה אוכלים מן הראשון משום שלום מלכות. ופירש בכסף משנה שחוששין שמא יכעסו על

2. אבל קודם שחיטה — יכול הרב לשנות את דעתו ממה שחשב קודם.

3. כך פירש רש"י. והקשו התוספות על קושית הגמרא, הרי יש לומר שהברייתא אמרה אין נמנין על שני פסחים בבת אחת, ולכן לא יאכל משניהם. אבל במשנתנו מדובר שהעבד המנה את רבו על שני פסחים בזה אחר זה ולכן יאכל מן הראשון. ואם כן מה קשה לגמרא?

באו ושאלו את המלך באיזה מהם יצא ידי חובתו. אמר להם: לכו ושאלו את המלכה שהיא חכמה.

באו ושאלו מן המלכה, אמרה להם לכו ושאלו את רבן גמליאל.

באו ושאלו את רבן גמליאל.

אמר להם: מלכה ומלך דדעתן קלה עליהן שאינם מקפידים אם יאכלו גדי או טלה⁽⁵⁾ יאכלו מן הראשון.

אבל **אנן**, אם שחטו על אחד מאיתנו גדי וטלה — **לא נאכל לא מן הראשון ולא מן השני**. שכיון שהוא מקפיד בכך, יש להסתפק באיזה מהם רצה.

ושוב היה עוד מעשה כעין זה: **פעם אחת נמצאת הלטאה בבית המטבחים, ובקשו לטמא כל הסעודה כולה**, היות שהלטאה היא משמונה שרצים האמורים בתורה שמטמאים במותם על ידי מגע. והיו סבורים שהלטאה מתה.

באו ושאלו את המלך, אמר להם לכו ושאלו את המלכה.

באו ושאלו את המלכה, אמרה להם לכו ושאלו את רבן גמליאל.

באו ושאלו אותנו.

אמר להם: האם בית המטבחים שבו נמצאה הלטאה, רותח היה המקום שנמצאה בתוכו, או צונן היה?

אמרו לו: רותח.

אמר להם: לכו, והטילו עליה כוס של צונן.

הלכו, והטילו עליה כוס של צונן. וריחשה פירכסה בתוך הצונן.

ו**טיהר רבן גמליאל כל הסעודה כולה**. שהרי שמונה שרצים אינם מטמאין בחייהם [שנאמר בהם "במותם"].

נמצא מלך תלוי במלכה. ונמצאת מלכה תלויה ברבן גמליאל — נמצאת כל הסעודה תלויה ברבן גמליאל.

שנינו במשנה: **שכח מה שאמר לו רבו כיצד יעשה? ישחט גדי וטלה, ויאמר: אם גדי אמר לי רבי, גדי שלו וטלה שלי. ואם טלה אמר לי רבי, הטלה שלו וגדי שלי.**

ותמהינן: וכי יכול העבד לומר על הגדי או הטלה הרי הוא שלי? והרי מה שקנה עבד קנה רבו. ואם כך הרי הגדי והטלה שניהם

העבד ויהרגוהו. או שיקעסו על החכמים שפוסקין אין ברירה, ויאמרו שלהקניטם אמרו כן.

וכתב התוספות יום טוב שיש להוכיח מדברי הרמב"ם שאף על פי שאין ברירה בדינים דאורייתא, זה עצמו מחומרת החכמים, להחמיר בשל תורה. אבל מדאורייתא יש ברירה. שאם תאמר שמדאורייתא אין ברירה, איך התירו

איסור דאורייתא משום שלום מלכות. ודחה התוספות יום טוב שאולי יש לומר כאן כל השוחט פסח דעתו על דעת מה שיאמרו לו חכמים כעין שאמרו כל המקדש אדעתא דרבנן מקדש. [עייין שם. ובתפארת ישראל כבועז].

5. לשיטת הרמב"ם בהערה הקודמת: "דעתן קלה עליהם" — שממהרים לכעוס.

שייכים לרבו!

אמר אביי: כך עושה: הולך העבד **אצל** רועה הרגיל רבו **אצלו**, דניחא ליה לאותו רועה בתקנתא דרביה, שנוח לרועה הזה לעזור לתקנת רבו של העבד. ומקני ליה הרועה לעבד חד מינייהו — על מנת שאין לרבו רשות בו! והרועה אומר לעבד: הרי אני מקנה לך את האחד מהם שאין רבך רוצה להקריבו לפסח, על מנת שאין לרבך רשות בו.⁽⁶⁾

שנינו במשנה: שכח רבו מה שאמר לו שניהן יצאו לבית השריפה, ופטורין מלעשות פסח שני.

אמר אביי: לא שנו שפטורין מלעשות פסח שני, אלא ששכח רבו מה שאמר לו אחר זריקה,

דבעידנא דאיזריק דם הוה חזי לאכילה — שבזמן שנוזק הדם היה ראוי לאכילה, שאפשר היה לשאול את הרב, ואז יתברר מי התמנה על הגדי ומי על הטלה.

אבל אם שכח לפני זריקה,

דכי איזריק דם לא הוה חזי לאכילה — שהרי כאשר נוזק הדם לא היה ראוי [הגדי או הטלה] לאכילה, הילכך לא יצאו ידי חובת הפסח, שפסח שאינו ראוי לאכילה אין יוצאין בו ידי חובת הקרבת פסח בזריקת דמו.⁽⁷⁾ וחייבין לעשות פסח שני.

איכא דמתני לה אברייתא — המימרא של אביי "לא שנו אלא לאחר זריקה", יש אומרים שלא אמר זאת על משנתנו. אלא דיבר על הברייתא דלקמן:

שכך שנו בברייתא: **המשה שנתערבו עורות פסחיהן זה בזה, ונמצאת יבלת באחד מהם, וקרבן שיש בו יבלת פסול מחמת היותו בעל מום:**

כולן יוצאין לבית השריפה, שהרי אי אפשר לאכול שום קרבן, שמא בעורו היתה היבלת.

ופטורין מלעשות פסח שני. שהרי ארבעה מתוכם היו כשרים.

[ולקמן הגמרא מקשה והלא יש אחד מהם שלא יצא ידי חובתו. שהרי נמצא מום באחד].

ועל זה **אמר אביי:** לא שנו שפטורין מלעשות פסח שני **אלא שנתערבו עורות פסחיהן לאחר זריקה.**

דבעידנא דאיזריק דם, מיהא הוה חזי לאכילה — שהרי לפחות בזמן זריקת הדם, ארבעה פסחים היו ראויים לאכילה, שאפשר היה לבדוק באיזה עור יש יבלת. ולכן אין עושין פסח שני. [ולקמן הגמרא מקשה, שהרי אחד מהם לא יצא ידי חובה, שהיה מום בקרבנו].

אבל אם נתערבו לפני זריקה, הרי כבר בזמן

6. בקידושין כג ב נחלקו אמוראים: רבי יוחנן סובר המקנה לעבד על מנת שאין לרבו רשות בו, קנה. ורבי אלעזר סובר שלא קנה עד שיאמר על מנת שיצא בו לחירות. ולפי רבי אלעזר גם

בגמרא כאן צריך לומר שהרועה יפרש לעבד על מנת שיצא בו חובת פסח.
7. כמבואר כמה פעמים במסכת פסחים, עיין לעיל עח: סא. ועוד.

ביקש לשחוט גדי או טלה] **הוי חזי לאכילה** [היה הבשר ראוי לאכילה], **הרי קמי שמיא גליא** שהקדוש ברוך הוא יודע מה ביקש הרב לשחוט. ואם כן הקרבן כשר.⁽⁸⁾

אמר מר: חמשה שנתערבו עורות פסחיהן זה בזה. כולן יוצאין לבית השריפה **ופטורין מלעשות פסח שני**.

ומקשינן: **והא איכא חד דלא נפיק** — הרי יש אחד שלא יצא ידי חובת הפסח! ואם כן מדוע כולם פטורים מלעשות פסח שני?

ומתריצין: **משום דלא איפשר** לצאת מן הספק. שהרי **היכי ליעביד**, איך יעשו?

ליתי כל חד וחד פסח — אם יביא כל אחד ואחד פסח שני.

הרי רק אחד מהם חייב בפסח. ואם כן **קא מייתי** [מביאים] חולין לעזרה! **דארבעה מינייהו עבדי להו**. שהרי ארבעה מהם כבר עשו פסח ראשון, נמצא שהכבש שהם מביאים עכשיו לעזרה לא חלה עליו קדושת פסח והרי הוא חולין!

ליתי כולהו חד פסח — אם יביאו כל החמשה פסח אחד, ובזה יצאו כולם ידי חובתם ואין כאן חולין בעזרה.

גם כך אי אפשר לעשות — שהרי ארבעה מהם פטורין מלעשות פסח שני, ואף על פי שנמנו על הפסח השני אין התמנותם כלום.

הזריקה שאין יודעים איזה קרבן הוא בעל מום, נמצא שכל הפסחים אינם ראויים לאכילה לבעליהם ופסולים, ולכן **חייבים לעשות פסח שני**.

מאן דמתני אמתניתין — מי ששונה את דברי אביי על משנתנו, שאם שכח הרב מה אמר לעבד קודם זריקה, הרי הקרבן פסול.

כל שכן שיאמר אביי כן **אברייתא**.

שהרי בברייתא מדובר בפסול בגוף הקרבן — שנמצאה בו יבלת. ואילו במשנה אין הפסול בגוף הקרבן אלא מחמת דבר אחר שאי אפשר לאכלו,

וכיון שאביי אומר בקרבן שאינו ראוי לאכילה מחמת הספק שנקרא קרבן פסול וחייב בפסח שני, כל שכן בפסול יבלת שהוא חמור יותר שהרי זה פסול בגוף הקרבן, ודאי הקרבן נחשב פסול מחמת הספק. וממילא יש לחייבו בפסח שני.

ואילו **מאן דמתני אברייתא** מי ששנה את דברי אביי על הברייתא — לדבריו יש לומר, דוקא בענין פסול יבלת, שזה בגוף הקרבן, אמר אביי שהקרבן נחשב פסול מחמת הספק.

אבל אמתניתין, לא אמר אביי שאם היה ספק בשעת זריקה חייבים בפסח שני. **כיון דהטלה והגדי כשירין נינהו** מחמת עצמם, **דהרי אי אידבר**, [אילו היה הרב נזכר אם

לאכילה. בזה מועיל הסברא שקמי שמיא גליא אם הוא ראוי לאכילה, והרי זה כשר, תוספות. לפי הסבר ה"שפת אמת".

8. כלומר, בענין פסול חמור כגון מום שהוא בגוף הקרבן, גם ספק גורם לקרבן שנקרא קרבן פסול. וחייב בפסח שני. אבל בפסול שאינו בגופו שהרי זה פסול קל, כגון שאין הפסח ראוי

ונמצא פסח נאכל שלא למנויו! [והרי אסור להאכיל את הפסח שלא למנויו].

ותמהינן: האי מאי מה תירוץ יש בזה? עדיין אפשר למצוא תקנה להוציאם מן הספק.

שכך יעשו: ניתי כל חד מינייהו פסחו, יביא כל אחד מהם פסח בפני עצמו. וניתיני — ויעשה בו תנאי:

ונימא [ויאמר]: אי ידי בעל מום, אם קרבן שהבאתי בפסח ראשון היה בעל מום — האי דאיתי השתא ניהוי פסח. זה שאני מביא עכשיו יהיה קרבן פסח.

ואי ידי תם, אם הקרבן שהבאתי בפסח ראשון היה תם ויצאתי ידי חובתי — האי דאיתי השתא ניהוי שלמים. זה שאני מביא עכשיו יהיה שלמים. [שהרי שלמים באים בנדבה, ונאכלים לבעלים כפסח].

ומתריצין: לא אפשר לעשות תנאי כזה. משום דאיכא, שיש דין בקרבן שלמים בחזה ושוק — דכהנים הוא דאכלי ליה [שהכהנים בלבד אוכלין אותם] ואינם נאכלים לבעלים.

ולכן, אם יביא כל אחד מהם פסח ויתנה עליו בשלמים, אי אפשר ליתנם לכהן שאינו מבני החבורה — שמא הוא פסח. וגם אי אפשר ליתנם לישראל מבני החבורה — שמא הוא שלמים.

ומקשינן: עדיין אפשר למצוא תקנה להוציאם מן הספק:

וכך יעשו: ניתי כל חד וחד כהן בהדיה. יביא כל אחד מהם כהן אתו, וימנה אותו על קרבנו. והכהן יאכל את החזה והשוק. כי ממה נפשך: אם פסח הוא — הרי הכהן

מנוי עליו ואוכל מדין אכילת בעלים. ואם שלמים הוא — הרי חזה ושוק נאכלים לכהן.

ומתריצין: אי אפשר לעשות כך. שהרי האי כהן — היכי דמי, באיזה כהן מדובר כאן?

אי דעביד פסח, אם כבר עשה הכהן פסח ראשון,

דילמא [שמא] האי קרבן פסח הוא! ונמצא פסח נאכל [לכהן] שלא למנויו — שהרי מי שיצא ידי חובתו בפסח ראשון אין מינויו על פסח שני כלום!

ואי דלא עביד פסח — אם הכהן לא עשה עדיין פסח, ויכול לאכול את הפסח מפני שהוא אחד ממנויו.

דילמא [שמא] קרבן זה שלמים הוא. ואם כן, נמצא שהכהן לא עביד פסח [לא עשה פסח] כלל!

ומקשינן: עדיין אפשר למצוא תקנה גם לזה: וניתי כולהו חמשה, יביאו אתם כל החמשה שנערבו פסחיהן חד כהן בלבד דלא עביד פסח.

ונימני עילויה הני חמשה פסחים, וימנה כל אחד מן החמשה את הכהן האחד הזה על פסחו, והוא, האחד, יאכל חזה ושוק של כולם.

דממה נפשך איכא חד דלא עביד פסח, שודאי אחד מהם לא יצא ידי חובתו בפסח הראשון, והקרבן שמביא עכשיו הרי זה פסח. וקא נפקי ביה והאחד מן החמשה והכהן, שלא עשו פסח, יצאו בזה ידי חובתם.